

Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Miraçname

Öz

Bu çalışmada klasik sonrası Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir miraçname tanıtılmış ve dil özellikleri açısından incelenmiştir. Giriş bölümünde miraç kavramı, miraç hadisesinin İslam kültüründeki yeri ve miraçnamelerin edebî ve dinî bağlamdaki öneminden bahsedilmiştir. Türk edebiyatında miraçnamelerin yeri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Doğu Türkçesi ile yazılmış, bilinen miraçnameler sıralanmış ve bu bağlamda literatürde *Şahrüh Miraçnamesi* olarak bilinen biri Arap ikisi Uygur harfli olmak üzere üç nüshaya sahip esere dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca Macaristan Bilimler Akademisi'nde bulunan bir miraçname ile Özbekistan Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Birunî adlı Şarkşinaslık Enstitüsü Kütüphanesi'nde kayıtlı olan 22 adet miraçname tanıtılmıştır. Makalenin ana bölümünde, çalışmanın merkezinde yer alan Çağatay Türkçesi ile yazılmış miraçname metninin bulunduğu mecmuaya dair bilgiler sunulmuş, metin fonetik ve morfolojik açılarından değerlendirilmiştir. Klasik sonrası Çağatay Türkçesi eserlerinde görülen mahalli unsurların edebî dile yansımalarının gözlemlendiği eserin XVIII. yüzyıla ait olduğu tahmin edilebilir. Çalışmada eserin bazı dil özellikleri üzerinde durulmuş, metnin transkripsiyonlu bir bölümü paylaşılmış, ilgili bölümün Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmış ve tıpkıbasım eklenerek kaynak metnin aslına uygun şekilde incelenmesine olanak sağlanmıştır. Yapılan inceleme, Klasik sonrası dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış metinlerin dilsel yapısını anlamaya katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Miraçname, Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi, Metin, Dil Özellikleri, Transkripsiyon, Tıpkıbasım.

Derya YUVARLAN¹

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, dyuvarlan@gmail.com, ORCID: 0009-0009-2607-081X

Saidbek BOLTABAYEV²

² Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sboltabayev@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5200-5845

Atıf Bilgisi:

Yuvarlan, D. & Boltabayev, S. (2025). Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir miraçname. *Akademi Karabük Dergisi (AKADER)*, 9 (1), 40-55.

A Mirajname Written in Chagatai Turkish

Abstract

In this study, a *mirajnama* written in Chagatai Turkish is introduced and examined in terms of its linguistic features. In the introduction, the concept of *miraj*, the place of the miraj event in Islamic culture and the importance of mirajnames in literary and religious contexts are mentioned. After giving brief information about the place of mirajnames in Turkish literature, known mirajnames written in Eastern Turkish are listed and in this context, information is given about the work known as *Shahrukh's Mirajnama* in literature, which has three copies, one in Arabic and two in Uyghur letters. In addition, a mirajnama found in the Hungarian Academy of Sciences and 22 mirajnames registered in the Library of the Institute of Oriental Studies named Abu Rayhan Biruni of the Academy of Sciences of Uzbekistan are introduced. In the main part of the article, information is presented about the journal containing the mirajnama text written in Chagatai Turkish, which is at the center of the study, and the text is evaluated in terms of phonetics and morphology. It can be estimated that the work, in which the reflection of local elements seen in post-classical Chagatai Turkish works into literary language is observed, belongs to the 18th century. In the study, some linguistic features of the work are emphasized, a transcribed section of the text is shared, the relevant section is transferred to Turkey Turkish and a facsimile is added, allowing the source text to be examined in accordance with the original. The study aims to contribute to the understanding of the linguistic structure of texts written in post-classical Chagatai Turkish.

Keywords: Mirajnama, Post Classic Chagatai Turkish, Text, Linguistic Features, Transcription, Facsimile.

Derya YUVARLAN¹

¹ Master's Student, Karabuk University, Institute of Graduate Education, dyuvarlan@gmail.com,
ORCID: 0009-0009-2607-081X

Saidbek BOLTABAYEV²

² Assoc. Prof. Dr., Karabuk University, Department of Turkish Language and Literature, sboltabayev@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5200-5845

Atıf Bilgisi:

Yuvarlan, D. & Boltabayev, S. (2025). Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir miraçname. *Akademi Karabük Dergisi (AKADER)*, 9 (1), 40-55.

1. Giriş

Miraç kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamlarına gelen ‘arace fiilinden türetilmiştir. ‘Arace fiilinin ism-i alet sigasına girmiş şekli olan *miraç* kelimesi “merdiven”, “çıkılacak, yükselecek yer” anlamlarına gelir. Kelimenin terim anlamıyla “el-mi‘râc” şekli ise Hz. Muhammed’in Recep ayının yirmi yedisinde Kudüs’ten yedi kat semaya ve Sidretü’l-Münteha’ya yükselişinin ifade edilmesidir (Mutçalı, 1995, s.559-560).

İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan miraç hadisesi Kur’an-ı Kerim’de (İsra/1-Necm/13-17) belirtildiği üzere Hz. Muhammed’in bir gece Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya götürülmesi¹ ve oradan da Sidretü’l-Münteha’ya yükseltilmesidir.² Bu hadise İslam inancında yalnızca bir mucize değil, aynı zamanda peygamberlik makamının yüceliğini ve vahyin ilahi boyutunu gösteren önemli bir olay olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple miraç anlatıları, tarih boyunca hem dinî ilimler içinde hem de edebî eserlerde farklı şekillerde ele alınmış; tefsir, hadis ve siyer kaynaklarında detaylı biçimde işlenirken tasavvufî ve edebî eserlerde ise sembolik ve alegorik anlamlar kazanmıştır.

Arap edebiyatında miraç hadisesi genellikle menkıbeler, siyer eserleri ve hadis kaynakları içerisinde ele alınmıştır. Bu bağlamda çoğunlukla İbn Abbas’a dayandırılan miraç rivayetleri, Taberi’nin *Cami’u’l-Beyan* adlı tefsirinde, İbn Sa’d’ın *Tabakatı*’nda ve İbn Hişam’ın *Siretü’n-Nebi* adlı eserinde yer almaktadır. Ancak Arapça eserlerde miraç hadisesi, edebî bir anlatımdan ziyade daha çok dinî ilimler açısından ele alınmıştır (Akar, 1987, s.91-93).

Fars edebiyatında ise miraç hadisesi özellikle tasavvufî eserlerde önemli bir yer tutmaktadır. Mutasavvıflar manevî olarak yükselmeyi ifade etmek için miraç kelimesini kullanmışlardır (Kara, 1998, s.26). Feridüddin Attar’ın *Mantıku’t-Tayr* adlı eserinde miraç hadisesi, insanın manevî yükselişi ve hakikate ulaşması ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

2. Türk Edebiyatında Miraçnameler

Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle Türk edebiyatında da miraç olayını anlatan ve miraçname genel adıyla bilinen birçok manzum ve mensur eser kaleme alınmıştır. Müstakil olanların yanı sıra siyer, mevlit ve Hz. Peygamber’in mucizelerini anlatan eserlerle, *Muhammediye* ve *Garibname* gibi kitapların birer bölümü de miraç olayına ayrılmıştır. Bu eserlerde, genel olarak konu daha çok dinî kaynaklar esas alınarak didaktik bir şekilde ele alınmıştır. Tasavvufî açıdan işlenen mesnevi ve kasidelerde ise şairlerin hayal dünyalarının zenginliğine göre daha lirik ve sanatkârane üslup öne çıkmıştır. Miraç, Türk edebiyatında ilk defa bir motif olarak *Satuk Buğra Han Destanı*’nda görülür. Çağatay sahasında 12. yüzyılda Hakîm Ata tarafından yazıldığı kabul edilen 122 beyitlik *Mi‘râc-nâmetü’l-Hazret*, türünün ilk örneği olarak kabul edilir. Anadolu sahasında ise ilk müstakil miraçname 15. yüzyılda Ahmedî tarafından yazılmıştır (Uzun, 2005, s.135-136).

Miraçnameler genellikle belirli aşamalar çerçevesinde yazılır. Bunlar arasında Burak ile yolculuk, göğün katmanlarına yükseliş, cennet ve cehennemin görülmesi, meleklerle görüşmeler ve nihayetinde Hz. Muhammed’in Allah ile buluşması gibi

¹ “Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir.” (Kur’an-ı Kerim 17/1).

² “Andolsun ki onu iniş esnasında sidretü’l-müntehanın yanında bir daha gördü. Ki onun yanında huzur içinde kalınacak cennet vardır. O an sidreyi bürüyen bürümüşü.” (Kur’an-ı Kerim 53/13-17).

bölümler yer alır. Bu anlatılar edebî ve tasavvufî unsurlarla zenginleştirilerek okuyucuya sunulmuştur.

2.1. Doğu Türkçesiyle Yazılmış Miraçnameler

Bu çalışmanın merkezinde yer alan metin Doğu Türkçesiyle yazılmış bir miraçnamedir. Burada metnin içeriği ve dil özellikleriyle ilgili tespitlere yer verilmiş, ardından metinden seçilen bir bölümün transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Çalışmaya konu olan eserin dışında Doğu Türkçesiyle kaleme alınmış birçok miraçname bulunmaktadır. Tespit edilen miraçnameler aşağıda verilmektedir.

12. yüzyılda Hakîm Süleyman Ata tarafından yazıldığı düşünülen miraçname, Türk edebiyatında bu türün ilk örneği olarak görülse de Hakîm Ata'ya atfedilen eldeki nüshalar daha geç dönemin dil özelliklerini gösterir. Bu durumda Hakîm Süleyman Ata'nın miraçnamesi hariç tutulduğunda *Nehcû'l-Feradis*'te bulunan miraçname örneği ile 1436 yılında istinsah edilmiş olan Uygur harfli *Miraçname*'nin bu türün ilk örnekleri olduğu söylenebilir (Mert, 2023, s.13).

Literatürde *Şahrüh Miraçnamesi* olarak da geçen Doğu Türkçesine ait *Miraçname*'nin biri Arap ikisi Uygur harfli olmak üzere üç nüshası bulunmaktadır.

1) Paris Nüshası

Paris Bibliotheque Nationale Supplement turc. 190'da *Tezkire-i Evliya* ile aynı cilt içinde bulunur. Toplam 265 varaktan oluşan kitabın 68 varağını kapsar. Kitap 1898 yılında İstanbul'daki Fransız elçisi tarafından edinilmiş ve Fransa'ya götürülmüştür (Blochet, 1932, s.254). Yazma içerisinde *Miraçname*'nin olduğu kısımda yazara dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak *Tezkire-i Evliya* metninin ketebe kaydında Ebu Malik Bahşı ismi yer alır. Eserin *Tezkire-i Evliya* ile aynı mecmua içinde bulunması ve kullanılan kâğıt türüyle yazının benzerliği dolayısıyla *Miraçname*'nin müstensihinin de aynı kişi olduğu kabul edilmektedir (Gruber, 2008, s.266). Nüsha üzerine ilk kapsamlı çalışma Fransa'da Pavet de Courteille (1882) tarafından yapılmıştır. Courteille'in bu çalışması uzunca bir girişin ardından metnin Fransızcaya çevirisi ve Uygur harfli metnin Arap harfleriyle transkripsiyonunu içermektedir. Türkiye'de ise Fahir İz (1938) bu nüshayı transkribe edip Türkiye Türkçesine aktararak bitirme tezi olarak hazırlamıştır. Daha sonra W. M. Thackston (1994) eseri transkribe edip İngilizceye çevirmiştir. Max Scherberger (2003) ise metni Latin harfleriyle transkribe etmiş ve Almancaya çevirmiştir. Christiane Jacqueline Gruber'in ise yazmayı sanat tarihi açısından incelediği pek çok çalışması bulunmaktadır. Son olarak Abdullah Mert (2023), eserin Paris ve çeşitli koleksiyonlarda yer alan Uygur harfli nüshaları ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Arap harfli nüshasını karşılaştırmalı olarak ele alıp incelemiştir.

2) İstanbul (Süleymaniye) Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümünde 2848 numara ile bulunan Arap harfli nüsha da *Tezkire-i Evliya* ile aynı cilt içinde yer almaktadır. Mecmuanın 1b-12b sayfaları arasında *Miraçname*, 13b-151a sayfaları arasında ise Feridüddin Attar'ın *Tezkire-i Evliya*'sının Çağatay Türkçesiyle tercümesi yer almaktadır. *Miraçname*'nin sonunda herhangi bir ketebe kaydı bulunmazken *Tezkire-i Evliya*'nın sonunda eserin hicri Recep 917 (miladi Eylül/Ekim 1511) yılında Mısır'da Nureddin Ali bin Kîçkine Seyyid Ali El-Talekanî tarafından istinsah edildiği belirtilmiştir (Mi'râcnâme, 2025).

Yazma, Osman Fikri Sertkaya tarafından 1968 yılında lisans bitirme tezi olarak hazırlanmıştır.

3) Çeşitli Koleksiyonlarda Yer Alan Metin Parçaları

Private Collection, Paris

The David Collection, Kopenhag
Serakani Collection, Oxfordshire

Serkani koleksiyonundaki bazı sayfalar *Nehcû'l-Feradis* adıyla müzayedeye çıkarılmış olup ilgili görseller çevrimiçi ağ ortamında bulunmaktadır (Nehcû'l-Feradis, 2019).

Bu üç koleksiyonda yer alan yazmalar Gruber ve Elanor Sims tarafından İslam sanatları ve ilahiyat açısından ele alınarak çalışılmış, Abdullah Mert tarafından ise Paris nüshasıyla örtüşen yazma parçalarının transkripsiyonları yapılmıştır (Mert, 2023, s.15).

4) Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Miraçname

Eser, Budapeşte'de bulunan Macaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi Türk El Yazmaları Koleksiyonunda Török F.70 numarasıyla korunmaktadır. Katalogda *Mirac-ı Mustafa* adıyla kayıtlı yazmanın 1a-97a sayfaları arasında yer almaktadır. Molla Kabil Seyyid adlı müstensih tarafından her sayfa 21 satır hâlinde nestalik hattıyla yazılmıştır (Mirac-ı Mustafa, 2025). Müstensih Kur'an ayetleri, hadis ve dua gibi Arapça ifadeleri kırmızı mürekkeple yazmıştır. Eserin istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak kâğıt özelliklerinden hareketle 18. yüzyılın sonlarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Eser Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmış olup bölüm başlıkları, ayet, hadis ve dualar Arapça yazılmış, bazı Farsça şiir parçalarına yer verilmiştir. Eserin, kütüphaneye kazandırılmadan önce Vambery'nin şahsi kütüphanesinde bulunduğu düşünülmektedir. Yazmada bulunan *Vambery A.* yazılı oval mühür de bu düşünceyi desteklemektedir (Turdiev, 2025, s.31)

2.2. Özbekistan Şarkşinaslık Enstitüsü Kütüphanesi'nde Bulunan Miraçnameler

Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Birunî adlı Şarkşinaslık Enstitüsünün Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Doğu Türkçesiyle yazılmış birkaç miraçname bulunmaktadır. Bunların bazıları büyük hacimli eser iken bazıları nispeten küçüktür. Aşağıda kütüphanenin kataloğuna göre 22 miraçname ile ilgili bilgi yer almaktadır:

1) Kütüphanede 4178 numarayla kayıtlı olan eser 146 varaktan oluşan bir mecmuadır. Mecmuada Nadim'in Türkçe şiirleri, *Hacname*, *Sefername* ve *Mevlûdname*'nin ardından *Miraçname*'ye yer verilmiştir. Endüstriyel (modern) kâğıda yazılan eserin her sayfasında 11 satır bulunmaktadır. Eser, "*Hamd u sipâs-ı bî-kıyâs ol zât-ı akdes-i cihân âferîn*" cümlesiyle başlayıp "*Kılmağul nâdim kuluğnu bî-naşîb rahmetiğdin ey Hüdâvend*" cümlesiyle sona ermektedir.

2) Kütüphanede 8548 numarada korunan yazma, 128 varak olup endüstriyel (modern) kâğıda 15 satır hâlinde nestalik hattıyla yazılmıştır. Eser, "*Faşl-ı evvel der-beyân-i Allâhü Te'âlâ. Bir tünde mi'râc H'âce-i Seyyid-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem*" şeklinde başlayıp "*Ve yana Resûl-ı Hüdâ barıp Mekkeni hem aldılar. Müsülmânlar şâd kâfirler gamgîn boldılar. Vallahü a'lem... du'a*" cümleleriyle sona ermektedir.

3) 785 numara ile kayıtlı olan miraçname, 126 varak olup her sayfada 16 satır yer alır. Ketebe kaydında müstensihin Muhammed Molla İbn Ray olduğu yazılıdır. Eserin ilk cümlesi, "*Muştafânın küçük hâlinde hemîşe ol ak yoluk Muştafânın hizmetide bolur*" şeklinde olup son kısmı ise "*Ol tîğ-i şeytân münkerlig bed-baht boldı. Ve'l-hamdülillâhi rabbü'l-'âlemîn eş-şalâtü 'alâ Rasûlihi Muhammedin ve âlihi ecma'in*" şeklindedir.

4) 12116 numara altında muhafaza edilen ve beş eserden oluşan mecmuanın üçüncü eseri Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir *Miraçname* olup kitabın 192b-238b

sayfalarında yer almaktadır. Toplam 46 varaktan oluşan eser oryantal kâğıda 11 satır hâlinde yazılmıştır. Eser “*Sübḥānellezi esrā ba‘de leylen mine‘l-Mescidi‘l-Ḥaram ile‘l-Mescidi‘l-Akṣā ya‘ni ru‘yet kılpdur*” cümlesiyle başlayıp “*Kāfirler gāmgīn boldılar rahmetillāhi te‘ālā müsūlmānlarke, la‘net şeyṭān kāfirlergā boldı. temmet*” cümlesiyle sona ermektedir.

5) 7665 numara ile korunan mecmuanın ikinci metni olan eser, yazmanın 114a-148b sayfaları arasında yer almaktadır. Oryantal kâğıda 21-23 satır hâlinde yazılmış olan eserin ilk cümlesi, “*Kā‘b el-Aḥbār raḥıyallahu anḥ rivāyet kıtur kim ‘Abdulmuṭṭalibniḡ oḡlānları köp érdi amma ‘Abdullāhı barḥadın artık sevür érdi*” şeklinde olup son kısmı, “*Yā Muḥammed biz ol yigitke ez-nidā rūzı kılduḡ, kūnike ikki dāneki ziyāde bolmas, andın ziyāde kılabilmes-sén. Vallāhu a‘lem bi‘ş-şevāb*” şeklindedir.

6) 12012 numara ile kayıtlı bir mecmuanın dördüncü eseri olup 230b-249a sayfaları arasındadır. Eser 13 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır. Eser, Arapça hamd ve Farsça na‘t cümleleriyle başlar. Sonndan eksik olan eser “*Ottuz üç minṡe kelām maḡa aydı, hemme secde maḡa ‘ayān boldı, Ḥūdā-yı Te‘ālāgā kūstāhlık kılp*” cümleleriyle son bulmaktadır.

7) Kütüphanede 6633 numara ile kayıtlı mecmuada üç eser bulunmaktadır. İlk iki eser Fedāyī mahlaslı bir şaire aittir. 1b sayfasında aynı şairin birkaç hadise Çāḡatay Türkçesiyle yaptığı şerhleri yer alır. 8b-13b sayfalarında ise şairin manzum miraçnamesi vardır. Her sayfasında iki sütun, 15 satır olarak hazırlanan nüsha nestalik yazısıyla yazılmıştır. 13b sayfasında eserin hicri 1284 (miladi 1867-1868) yıllarında tamamlandığına dair kayıt vardır. Eserin ilk beyti

“*Tıḡlaḡıl mēniḡ sözim ey sāmī‘-a*

‘*Ömr-i ādem miṡl-i berḡ-i lāmi‘-a*” şeklindedir.

“*Tartalı biz ēmdi taḡrīr-i raḡam*

Hāḡ Te‘ālā eylegey luṡf-ı kerem” beytiyle sona ermektedir.

Mecmuadaki Fedāyī’nin sonraki eseri *İltimasname-yi Veysel Karanī* olup onun dışında Ahmed Yesevī’nin hikmetlerine de yer verilmiştir.

8) Kütüphanede 7539 numara ile kayıt altına alınan bu eser, Fedāyī’nin miraçnamesinin eksik bir nüshasıdır. 18 varak olup oryantal kâğıda 14 satır hâlinde yazılmış olan yazma başlangıç kısmından eksiktir. “*Kiṡi buyurdı pādīṡāḡ miḡ kiṡisi kēlip neḡe yıllar*” cümlesiyle başlayan eser,

“*Tartalım ēmdi bu taḡrīr-i raḡam*

Hāḡ Te‘ālā eyleḡıl luṡf-ı kerem” beytiyle sona ermektedir.

9) 12085 numara ile kayıtlı olan bir mecmuanın 54b-71b sayfaları arasında bulunmaktadır. Mecmuada üç eser yer almakta olup *Miraḡname* mecmuanın üçüncü eseridir. 11 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır. Eserin ilk cümlesi, “*Lā ilāḡe illallāhu vaḡdehu la-şerikeleh lehü mülkü ve lehü‘l-ḡamdi yuḡyī ve yumīt*” şeklinde olup son cümlesi ise “*Hemme kiṡiler bildiler dostlar şādmān dūṡmenler gāmgīn boldılar ve billāhi‘t-tevfīḡ*” şeklindedir.

10) 4188 numaralı mecmuanın 252a-269b sayfaları arasında yer alan eser, 7 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmış olup mecmuada on yedinci metindir. Eser, “*Ḥaberde andaḡ kēltürüpdürler kim kūnlerdin bir kūn*” cümlesiyle başlayıp “*Yā Rab ve ṡallallāhu ‘ālā ḡayr ḡalaḡahu Muḥammed ve ālihi ve aṡḡābihi ecmā‘īn ve erḡamnā me‘ahüm bi-rahmetike yā erḡame‘r-raḡimīn. temmet*” cümlesiyle sona ermektedir.

11) 12070 numarada kayıtlı olan eser, mecmuanın 1b-17a sayfaları arasında yer almaktadır. Hz. Muhammed’in hayatını konu alan mecmuanın ilk eseri olan metin 19 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır. Eserin ilk cümlesi, “*Sübḥānellezi esrā ba‘dehu leylen mine‘l-Mescidi‘l-Ḥaram ile‘l-Mescidi‘l-Akṣā ya‘ni ariḡtur*” şeklinde olup son cümlesi ise “*Ḥāzret-i Muḥammed Muṡṡafā ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellemniḡ ḡürmetidin penāḡ bērip ṡefā‘atleridin naṡīb kılgay-sén, āmīn*” şeklindedir.

12) 1628 numara ile kayıtlı manzum bir miraçname olan eser, mecmuanın 1b-12a sayfaları arasında bulunmaktadır ve mecmuanın ilk eseridir. 11 satır, 2 sütun hâlinde oryantal kâğıda yazılmış olan eser,

“Rivāyet kıldı ‘Abdullāh ‘Abbās

Tapılmasdur anıñ dēk bihter nās” beytiyle başlayıp

“Ki kōrdüm dūzaḥ otını ‘acāyib

Yana türlüḡ ‘azābı bir ġarāyib” şeklinde sona ermektedir.

13) 6218 numara ile kayıtlı olan bir mecmuanın üçüncü eseri olup 31b-41b sayfaları arasındadır. Her sayfada 11 satır olarak oryantal kâğıda yazılmıştır. Eser manzum bir miraçname olup başına *Mi‘rācnāme-yi ān Ḥazret ş.a.v.* yazılmıştır. Eser, adından anlaşılacağı üzere Hakīm Ata’nın miraçnamesi olmalıdır, nitekim eserin sonunda bu konuda kayıt bulunmaktadır: *“Ḥakīm Ḥvāce Süleymān Resūl mi‘rācın dēdi, Resūlnı medḥin aydı, dostike yādḡār kıldı.”* Eser,

Bir bar erklig körklüg kıldı-ya

Muṣṭafādın müjde ümmetike kıldı-ya beytiyle başlayıp

“Tamām boldı mi‘rāc-name-i Resūl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem” cümlesiyle sona ermektedir.

14) 11938 numara ile kayıtlı olan eserde dinî tasavvufî eserler ve hikmetler bulunmaktadır. Mecmuanın ikinci eseri manzum bir miraçname olup Hakīm Ata’ya aittir. Eser, 13 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır ve yazmanın 27b-36a sayfaları arasında bulunmaktadır. Basmelenin ardından eserin ilk beyti aşağıdaki gibidir:

“Bir bar erklig körklüg nazār kıldı-ya

Muṣṭafādın müjde ümmetike kēldi-ya”

Eser şu beyit ile sona ermektedir:

“Ḥakīm Ḥvāce Süleymān Resūl mi‘rācın aydı

Resūlnı medḥin aytıp dostike yādḡār kıldı”.

15) 12045 numara ile kayıtlı bir mecmua toplam 306 varaktan oluşmakta olup 297b-306b sayfaları arasında Hakīm Ata’nın manzum *Miraçname*’si yer almaktadır. 13 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır. Hakīm Ata’nın *Miraçname*’sinin diğer nüshalarında da görülen beyitle başlamaktadır. Eser sondan eksik olup

“Taḡla maḡşerde şefā‘at eyleş ey ‘ālī cenāb

Bolmasa bu ‘āşī ümmetlerni aḡvāli ḡarāb” beytiyle sona ermektedir.

16) 13085 numaralı mecmuanın altıncı metni olan eser, mecmuanın 29a-36b sayfaları arasında bulunmaktadır. Kul Süleyman tarafından kaleme alınan eserin bu nüshası 15 satır, iki sütun olarak oryantal kâğıda yazılmıştır.

“Bir ü bar erklig melik körklüg nazār kıldı-yā” şeklinde başlayıp *“Resūl medḥin aytıban dostḡa yādḡār kıldı-yā”* şeklinde sona eren eser manzum bir miraçnamedir.

Anlaşıldığı gibi bu eser de aslında Hakīm Ata’ya ait eserin bir nüshası olmalıdır.

17) 12752 numara ile kayıtlı olan eser, mecmuanın 100b-107b sayfaları arasında bulunan manzum bir miraçnamedir. Eser, 11 satır, iki sütun şeklinde oryantal kâğıda yazılmıştır.

“Hem hidāyetni şefā‘at eylegil

Ḥālīkā lutf-i ‘ināyet eylegil” beytiyle başlayıp

“Ḥaḡ keçürgey köp érür sehv-i ḡaṡā

Ol Kerīm-i Raḡmandın lutf-ı ‘aṡā” beytiyle sona eren metin, mecmuadaki beşinci metindir.

18) Kütüphanede 5661 numara ile muhafaza edilen eser, mecmuanın 58b-64a sayfaları arasında yer alıp 15 satır olarak oryantal kâğıda yazılmıştır. Mecmuanın onuncu eseri olan metnin ilk cümlesi, *“Be-nām-ı Ḥazret Ḥallaḡ-ı ‘ālem kıılır kudret bile tofraḡdın ādem mā‘indür cihānda ḡilm-i yezdān”* şeklindedir. Eser,

“Kemīnemle bazār yettim üçün dil efkār

Dāyim yığla zār zār körüp nesimler” beytiyle sona ermektedir.

19) Kütüphanede 13210 numarada korunan eser, mecmuanın 41b-45b sayfaları arasında bulunmakta olup 17 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır ve mecmuanın beşinci metnidir. Eser,

“Be-nām-ı Hâzret-i Hallak-ı ‘âlem

Ğılur kudret bilen tofrakdın âdem” beytiyle başlayıp

“Günâhlarığa bâkî revnağ zār

Cehennem otığa kılma giriftâr” beytiyle sona eren manzum bir miraçnamedir.

20) 574 numara ile kayıtlı mecmuanın 63a-66a sayfaları arasında manzum bir miraçname yer almaktadır. Mecmuanın beşinci eseri olup 17 satır hâlinde oryantal kâğıda yazılmıştır. Hakîm Ata’nın şiirleriyle benzerlik gösteren eserin ketebe kaydında yazara ve eserin yazılış tarihine dair bilgi bulunmazken yazının baki ömrün ise geçici olduğuna dair ifadeler yer almaktadır.

“Höş merhamet Hüdâyım körün nazâr kıldı-ya” dizesiyle başlayan eser,

“İlâhum rahmet êtgil kul degenlerni” şeklinde sona ermektedir.

21) Toplam 9 eserden oluşan 11440 numaralı mecmuanın 47b-48b arasında bulunan manzum bir miraçnamedir. Her sayfada 15 satır olarak oryantal kâğıda yazılmış olan eserin ilk kısmı,

“Muştafâdın müjde ümmetike keldi-ya

‘Atâ yiberür sizke ümmet kıldı-ya

Biz dek ‘âşî kullarığa anı Resûl kıldı-ya” şeklindedir.

Eser sondan eksik olup

“Resûl eşikke çıktı anda Burâk kördi

Hak san‘atın köriben tan ‘acâyib kaldı-ya” beytiyle son bulmaktadır.

Bu eser de Hakîm Ata’ya ait miraçnamenin bir nüshası olmalıdır.

22) Kütüphanede bulunan bir diğer miraçname ise 5740 numara ile kayıtlı olup çalışmamız bu eser üzerine hazırlanmıştır. Aşağıda eser ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir.

3. Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Miraçname

Özbekistan Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Biruni adlı Şarkşinaslık Enstitüsü Kütüphanesi’nde 5740 numara altında muhafaza edilen mecmuanın 1b-73a sayfaları arasında Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir miraçname yer alır. Mecmuadaki ilk metin olan eser, oryantal kâğıda 11 satır hâlinde nestalik hattıyla yazılmıştır. Kitap ölçüsü 26x14,5; metnin ölçüsü 16,5x8 cm’dir. Aynı mecmuanın 74b-190b sayfaları arasında *Rahatü’l-Kulüb* adlı eser, 190b-195b sayfaları arasında ise *Kıssa-yı Üveyse’l-Karânî* adlı eser yer almaktadır. Eserin cilt kapağı siyah mukavvadan yapılmıştır. Kapağın ön ve arka yüzlerinde soluk kırmızı yaldızlarla oyulmuş, badem şeklinde şemse bulunmaktadır. Şemsenin altında ve üstünde şamdanlar vardır ve bu şamdanların üst ve alt kısımlarına sarı renkte laleler oyulmuştur. Kapağın iç kısmında “Molla Kâmil” yazılıdır. Buradan hareketle kapaktaki süslerin Molla Kâmil adlı biri tarafından yapıldığı söylenebilir.

Eserde, yazara ve eserin kaleme alınış tarihine dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak kitap cildi, kullanılan kâğıt ve eserin dil özelliklerinden yola çıkarak XVIII. yüzyıla ait bir el yazması olduğu söylenebilir.

Eserin iki yerinde manzum parçalar bulunmaktadır. İlki 16 mısradan ibaret olup *Münâcât-ı Hâzret-i Muhammed Muştafâ* adını taşır. İkincisi eserin sonunda yer almakta ve 24 mısradan oluşmaktadır. Sonda yer alan şiirdeki ilk iki mısra ferağ kaydı niteliği taşımakta olup Farsça yazılmış ve eserin Perşembe günü tamamlandığı belirtilmiştir:

Şud be-tevfik-i Hudâ-yi lâ-yenâm

Nûsha genel olarak düzgün bir hatla özenle istinsah edilmiştir. Ancak bazı yerlerde müstensih tarafından cümle veya kelimeler mükerrer yazılmıştır. Bu tür durumlarda mükerrer olanların üstü çizildiği gibi bazen “zâyide” ifadesi ile fazladan yazıldığı belirtilmiştir.

Eser, yazmanın 1b sayfasından geleneğe uygun olarak besmele ile başlamaktadır. Daha sonra Allah’a hamd ve Hz. Peygamber’e naat ile devam edilmiş, İsrâ suresinin ilk ayeti aktarıldıktan sonra bu ayetin İbn Abbas tarafından yapılan şerhine yer verilmiştir. Daha sonra miraç hadisesinin anlatımına geçilmiştir. İlk olarak Hz. Peygamber’in gökyüzünün ilk katına yükselmesi ve burada gördüğü melekler, peygamberler ve çeşitli olayların anlatımını içeren ve yirmi beyandan oluşan bölüm gelir. Ardından diğer katlarda yaşanan olaylar aktarılır. Arşta yaşanan olaylar ve *Kâbe Kavseyn* makamına ulaştıktan sonra Hz. Peygamber ve Hz. Cebail, Cabulsa ve Cabulka şehirlerine gider. Daha sonra Beytül-Makdis’e dönerek Şam’dan dönen kervan ile yaşanan olaylar beyan edilerek eser son bulur.

3.1. Eserin Dil Özellikleri

Metin, yazıldığı dönem olan klasik sonrası Çağatay Türkçesinin özelliklerini yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak aynı coğrafyada ve aynı zaman diliminde kaleme alınan diğer eserlerle ortak dil özelliklerine sahiptir. Bu sebeple bu çalışmada eserin klasik Çağatay Türkçesinden ayrılan yönlerinin tespiti ve açıklanmasına yer verilmiştir.

Eserin dilinde Farsça unsurlar dikkat çekmektedir. Kitabın ferağ kaydı niteliğini taşıyan şiirinin ilk beyti bütünüyle Farsçadır. Bunun dışında Farsça çokluk eki bazı tamlamalarda kullanılmıştır: *nî‘methâ-yi elvân* (16b/11), *kenîzehâ-yi hûru’l-‘ayn* (46a/4), *çendân çendân melâ‘ikhâ-yi bisyâr kördüm* (54b/10).

3.1.1. İmla Özellikleri

İncelenen Çağatayca *Miraçname* düzgün nestalik yazısıyla istinsah edilmiştir. Genel olarak Çağatayca eserlerin imla özelliklerine sahiptir. Arapça ve Farsça kelimeler aslına uygun olarak yazılırken bazı durumlarda farklı yazımlara başvurulmuştur:

زغفران *bahr* (35b/7), هریر *harîr* (37b/1), روه *rûh* (52a/72), تعزيم *ta‘zîm* (38b/1), زغفران *zağferân* (43b/10, 45a/5, 46b/3)

Kelimelerin Türkçeleştirilmesi olarak da zikredilebilecek yukarıdaki örnekler metinde fazla değildir. Ayrıca ilgili kelimelerin aslına uygun yazımları da metinde yer almaktadır.

Metinde Türkçe kelimeler için *te* (ت) harfi kullanılmışsa da *tag* kelimesi 2 yerde طاغ (20b/6, 59b/1) şeklinde; *ot* kelimesi ise 1 yerde اوط (27b/5) olarak yazılmıştır.

“Kilit” anlamında *kıfl* kelimesi metinde 1 yerde *kulf* olarak yazılmış, ancak haşiyede daha sonra düzeltilmiştir (12b/7).

3.1.2. Fonetik Özellikler

r ünsüzü

Metinde bazı kelimelerde *r* ünsüzü zaman zaman düşse de daha çok korunmuştur. Aynı kelimelerin hem *r*’li; *birle* (1b/5), *ermes* (2b/9) hem de *r*’siz şekilleri; *bîle* (73a/6), *emes* (40b/10) metinde mevcuttur. *Birle* şekli metinde 77 yerde, *bîle* şekli ise 6 yerde; *ermes* şekli 6 yerde, *êmes* şekli 1 yerde görülür.

Metinde *kırtul-* fiilinde de *r* sesi düşmüşken *kutulur-miz* (67a/11), öğret-fiilinde metateze uğramıştır: *örgettim* (64b/4).

y- ünsüzü

Metinde kelime başındaki y- sesinin durumu karışıktır. Aynı kelimenin iki farklı şekli görülebilmektedir. 12 örnekte *yiber-* fiili, 4 örnekte *iber-* fiili kullanılırken 4 yerde *yırak* olarak yazılan kelime 2 yerde *ırak* şeklinde geçer:

yiberür-mén (30b/6), *yiberdiñ* (59b/2) ~ *iberür-mén* (30a/10), *iberdi mü* (13a/5)
yırak (46b/10) ~ *ıraklıkı* (53b/6), *ıraklığı* (57b/5)

p ~ f meselesi

Metinde Türkçe kelimelerde p>f değişimine, *tofrağ* (38a/6) kelimesinin dışında “çuval, torba” anlamına gelen *kap* kelimesinde (*kafı* 70a/11), 2 kez kullanılan *yap-* (72b/3, 73a/4) fiiline karşın 1 kez kullanılan *yafıp* (6b/11) imlasında da rastlanmaktadır. Ayrıca söz konusu ses değişimi Farsça *pencere* ve *pervâne* gibi kelimelerde de karşımıza çıkmaktadır: *fencere* (11a/9), *fervâneler* (74b/4).

Ancak p’lerin f’ye dönme eğilimine aykırı olarak Farsça *fâş* kelimesi 1 yerde *pâş* (6b/10) şeklindedir. Metinde bunun dışında p~f hususunda ikili varyantlar mevcut olmayıp aslına uygun kullanım arz etmektedir.

t- ünsüzü

Kelime başında t’ler *turur*’un ekleşmesi ve *dé-* fiili dışında korunmuştur. *tola* (10a/6), *tiş* (34a/6), *töşük* (6b/3) *tıl* (16a/7). 3 kez kullanılan *tağı* kelimesine (35b/4, 65a/3, 68a/3) karşın kelimenin *dağı* şeklindeki imlasına rastlanmamıştır.

v > y değişimi

Metinde *ev* ses grubu bazı kelimelerde *öy* şeklinde görülür: *söyüp* (48a/1), *öyke* (39a/2).

Kalınlık-incelik uyumu

Metinde genel olarak kalınlık-incelik uyumu vardır. Ancak uyuma aykırılık gösteren durumların sayısı da az değildir. Örneğin *siz* zamirine yönelme hâli eki 6 kez +*ke*, 3 kez +*ğa* olarak gelmiştir: *sizke* (10a/11) ~ *sizğa* (2a/7).

Metinde kalınlık-incelik uyumu meselesinde karmaşıklık arz eden durumlar aynı kelimelerde de görülmektedir:

yerğa (44b/7) ~ *yerke* (59b/5), *özğa* “başka” (5b/9) ~ *özgelerni* (8b/5), *yemağ* (47a/1) ~ *bêrmek* (56a/3), *öterğa* (51b/8) ~ *öterke* (56a/2), *otlageyler* (47a/6), *tilleriğa* (25a/9).

3.1.3. Morfolojik Özellikler

Belirtme ve ilgi hâli ekinin durumu

Metinde genel olarak belirtme hâli eki +*nI*, ilgi hâli eki ise +*nIñ*/+*Iñ* olup bazı yerlerde belirtme hâli ekinin ilgi fonksiyonuyla kullanıldığı görülür: *müğlarnı âvâzı* (4b/7), *olarnı başı* (15b/9), *ümmeŧlerimni ħâli* (5b/8), *tamğan kaçresini ħesâbını* (41a/3), *ölümni şıfatnı sordum* (29b/3).

Nadiren de olsa bu durumun tersi bir kullanıma da rastlamak mümkündür: *Ĥazret-i Musâ-yı Kelimullahnıñ kördüm* (10b/9), *Ĥudâ-yı te’âlâ bularnıñ sizni üçün tirgüzdi* (10a/10).

İyelik eki yığılması

Metinde bazı durumlarda iyelik eki yığılması görülmektedir. Bu durum genellikle 3. teklik şahıs iyelik ekinin kalıplaşması sonucunda ortaya çıkmaktadır: *elgileride* (30b/8), *burnıları* (31a/3), *tamâmısı* (35a/4), *aldılarğa* (31b/9).

3.1.4. Söz Varlığı

Metinde birden fazla kelimenin zamanla kaynaşarak tek bir kelime hâline gelmesi durumu görülmektedir. Bunlardan biri *şol/şul* işaret zamiri olup (*uş+ol > şol*) metinde 17 kez kullanılmış, *oşal* şekli ise 6 kez kullanılmıştır. *Şol/şul* zamirinin etkisiyle ortaya çıkan *bul* işaret zamiri de metinde 6 kez geçmektedir.

Metinde klasik dönemin eserlerinde rastlanmayan, mahalli unsur olarak nitelendirilebilen bazı kelimeler vardır. Bunlardan biri eskiden sadece “dehlemek” anlamıyla sınırlı olan **hayda**- fiili olup metinde 3 kez kullanılmıştır: *bulutlarını her tār[af]ge haydap yamğur yağdurgey* (22a/6).

Hayvanların safra kesesi için kullanılan **öteke** kelimesi de mahalli unsur olarak değerlendirilebilir. Kelime günümüzde Özbekçede yaşamaktadır (Özbek Dili, Edebiyatı ve Folkloru Enstitüsü V, 2020, s.176). Metinde şu cümlede geçer: *çehār-pālarnı ötekeside kân dek düzāḥka hayda keler* (16a/10).

Klasik sonrası dönemde “kenar, uç” anlamlarında *çek*, *çeke* gibi şekillerle rastlanan kelime metinde **çekke** şeklinde kullanılmıştır: *olarıñ tillerini çekkeleridin tartıp turupdurlar* (19a/9). Aynı kökten *çek*, *çegärä*, *çekkä* gibi kelimeler Özbekçede vardır (Özbek Dili, Edebiyatı ve Folkloru Enstitüsü IV, 2020, s.472-474).

Çöm- fiiline edilgenlik ekinin gelmesiyle oluşan **çömül**- metinde “yıkanmak” (Özbek Dili, Edebiyatı ve Folkloru Enstitüsü IV, 2020, s. 524) anlamıyla geçer: *deryāğa tüşüp çömüldi* (72b/6).

4. Metin Örneği

4.1. Transkripsiyon

Refrefni kördüm, cāy-ı namāz elgide ve cāy-ı namāzı sebz zümüriddin kenāresi mervāridin. Ve mundın mēni yukarı alıp çıktı. Rāst ‘arške yētkürdi. Ança ‘acāyib ü ġarāyiblerni ‘arşnıñ tüpide kördüm. Ança yētti ṭabaḳa āsmānda ‘acāyibāt kördüm ve ‘arşnıñ tüpideki ‘acāyibātlarınıñ aldıda hīç nēmeçe ērmes. Ḥazret-i Resūl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar ve ‘arşnıñ altı yüz miñ pāyesi bar ērdi. Ve her pāyeside altı yüz miñ ḳandil ve her ḳandilde altı yüz miñ şehristān ve her şehristānda altı yüz miñ ḳaşr-ı sarāy ve her ḳaşr-ı sarāyda altı yüz miñ öy ve her öyde altı yüz miñ şaf ve her şafda altı yüz miñ taht ve her tahtda çendān çendān melā’ikhā-yı bisyār kördüm. Hesābını Ḥudā-yı te’ālā bilgey ve hīç kim bilmes. Hemmesi tesbīḥga meşğul turur. Ve ol sā’atde nidā kēldi ki: Yā Muḥammed ‘arşga çıḳḳıl. Derḥāl na’leynni saldım, yalañ ayağ bolup ‘arške çıktım ve ‘arş ayağımın astıda lerzeğa kēldi. Ḥudā-yı te’ālādın nidā kēldi: ‘Arş, mēniñ ḥabībim ve dōstum seniñ üstüne çıktı. Nēme üçün teprenür-sēn? Nidā kēldi ve ‘arş nāleke kēlip aydı ki: Ey bar Ḥudāyā eḥadā şamedā ma’būdā ḥayyü’l-ḳadīm eḥad şamed ve ey kerīm-i kārşāz bende-nevāz, özün va’de ḳılıp ērdiñ. Mi’rāc kēçesi dōstum Muḥammed, ḥabībim Muḥammed sēniñ üstüne na’leyn birle çıḳsun dēp ērdiñ. Ḥabībim Muḥammedniñ nāleyniniñ ġubārıdın sēni mağfired ḳılay dēp ērdiñ, ümīd-vār bolup ḥōş-ḥāl yürüp ērdim. Hālā dōstun Muḥammed na’leynni salıp çıktı. Mēn nā-ümīd bolup ḳaldım, dēdi. Perverdigār-ı ‘ālemdin nidā kēldi ki: Yā Muḥammed na’leynni kēygiñ dēp ve ‘arške çıḳḳıl. Mēniñ ‘arşım sēniñ na’leyniñni ārzū ḳıladur anıñ üçün lerzeke kēlipdür, dēp nidā kēldi. Ḥazret-i Resūl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar: Na’leynni kēyip yürdüm. ‘Arşnıñ ortasığa yēttim. ‘Arş lerzedin turdı. Refref mēni köterip yētti miñ aḳ serā-perdedin ve yētti miñ kızıl serā-perdedin ve yētti miñ sarıḳ serā-perdedin ve yētti miñ kök serā-perde rüşnālğıdın munça serā-perdelerdin ötkerdiler. Ve her serā-perdeniñ aralığı bēş yüz [yıl]cılık yol ērdi. Ammā Refref kēlip bir perdede turdı, aydı: Maña mundın öterke fermān yoḳtur, dēdi. Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aydılar:

Mèn hayrân bolup qaldım dèdiler. Ol yèrlerniñ heybet ve şalâbet-i ‘azametidin bî-hûş bola yazdım ve barça a‘zâlarım lerzeğa keldi¹ tâ ki şol sâ‘atde bir şemâl peydâ boldı. Hôş bûy ağzımğa sût dèk nêmerse tamdı yumşaklıķı be-cây-ı misk ki tatlığ şekerdin tatlıkraķ ve muzdın savukkraķ ve kâfûrdın hōş-bûyraķ. Anı tattım yana aqlımğa keldim. Özümni toktattım. Başımnı secdeğa koydum ve eşittim: Yâ Muḥammed vaķt-i secde êrmes. Mèndür-mèn yana mèndin özge kişi bolmas kimdür? Mèn ve mèndür-mèn dègey andağ ki Ḥudâ-yı te‘âlâ Kelâm-ı mecîdde ve Qur‘ân-ı ḥamîdde yâd kılıpdur ki kavlehu te‘âlâ *innî enallâhu rabbu‘l-‘âlemîn*² ya‘nî mèndür-mèn Ḥudâ-yı te‘âlâyıñ, sèni perveriş kıladurğan, saña rızķ bèredürğan ve sèni yaratķan mèndür-mèn dèp. Bu nidânı eşittim. Bildim ḥamd ü senâ aytur maḥal bolupdur dèp şol ḥamd ü senâğa ağız açtım {til} tilimğa şol keldi: *Et-teḥiyyâtü lillâhi ve‘ş-şalevâtü ve‘t-tayyibât* dèp turdum. Şol zamân Ḥudâ-yı te‘âlâdın âvâz keldi ki *Es-selâmü ‘aleyke eyyühen-nebiyyü ve rahmetüllahi ve berekâtühü* dèp ‘inâyet kılıp bu sözni aydı. Ḥudâ-yı te‘âlâ üç kelime söz aydı ve mèn aydım şâyed mundın uluğraķ tapķay-mèn mü? dèp aydım: *Es-selâmü ‘aleynâ ve ‘alâ ‘ibâdillahi‘ş-şâlihîn* dèp aydım. Ve Ḥudâ-yı te‘âlâdın nidâ keldi: Yâ Muḥammed mèniñ bu ‘inâyetlerimge ‘âşî câfi ümmetleriñni şerîk kılğıl dèp aydı. Ve Ḥudâ-yı te‘âlâdın ümmetlerimğa bir tuḥfe alıp baray dèdim. Ve yana nidâ keldi ki: Yâ Muḥammed ne tiler-sen tilegil ve her ne nêmerse tilesen dergâhımda bardur. Ve ferîşteler aydılar: *Eşhedü en lâ ilâhe illâ‘llah ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abdühü ve resûlühü* dèp aydılar. Ve Ḥudâ-yı te‘âlâ aydı: Her kim maña ikrâr bolsa ve mèniñ barlıķımğa imân kèltürse ve sèniñ sünnetleriñni ber-câ kèltürse ol kişini âmurziş kılur-mèn ve günâhlarını ma‘fîret kılıp sèniñ şefâ‘atini oşal ümmetleriñe kılur-mèn. (54a/10 - 57b/3)

4.2. Türkiye Türkçesine Aktarma

51

Refref’i gördüm, elinde seccade [vardı] ve [bu] seccadesi yeşil zümrütten [olup] kenarları incidendi. Beni onunla alıp yukarı çıkardı ve doğrudan arşa ulaştırdı. Arşın dibinde çok sayıda olağanüstü şeyler gördüm. Yedi kat semada gördüğüm olağanüstülükler, arşın dibinde gördüklerimin yanında hiç kalır. Hazret-i Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem [şöyle] söylediler: Arşın altı yüz bin basamağı vardı ve her basamağında altı yüz bin kandil ve her kandilde altı yüz bin şehir ve her şehirde altı yüz bin saray ve her sarayda altı yüz bin ev ve her evde altı yüz bin saf ve her safta altı yüz bin taht ve her tahtta çok sayıda melek gördüm. Hesabını Yüce Allah bilir, başka kimse bilmez. Her biri Allah’ı anmakla meşguldür. O sırada “Ey Muhammed, arşa çık!” diye bir ses geldi. Hemen ayakkabılarımı çıkarıp yalın ayakla arşa çıktım. Arş ayağımın altında titremeye başladı. Yüce Allah’tan “[Ey] arş! Benim sevgilim, dostum senin üzerindeyken niçin titrersin?” diye nida geldi. Arş inlemeye başlayıp [şöyle] söyledi: “Ey var ve bir olan, hiç kimseye muhtaç olmayan, herkesin muhtaç olduğu, kendisine ibadet edilen, ebedi hayat sahibi, cömert ve kullarının gönlünü hoş tutan Allah’ım! Bizzat sen, Miraç gecesi dostum, sevgilim Muhammed senin üstüne ayakkabılarıyla çıkacak, diyerek söz vermiştin. Sevgilim Muhammed’in ayakkabısının tozu hürmetine seni bağışlayacağım, demiştin. Ben de [bu sebeple] ümitlenip mutlu mesut yaşayıp gidiyordum. Ama şimdi dostun Muhammed, ayakkabısını çıkarıp üstüme bastı. Ben de ümitsiz bir şekilde kalakaldım.” Alemlerin yaratıcısı, “Ey Muhammed, ayakkabılarını giyip arşa çık! Benim arşım senin ayakkabılarınınla çıkmanı ister, onun için titremektedir,” diye seslendi. Hz. Resul (s.a.v.) [şöyle] söylediler: “Ayakkabılarımı giyip yürüdüm, arşın ortasına geldim. Arş titremeyi bıraktı. Refref beni alıp yedi bin ak, yedi bin kıızıl, yedi bin sarı ve yedi bin mavi perdenin nurani ışığından geçirdiler. Ve bu perdelerin her birinin mesafesi beş yüz yıllık yoldu. Ama Refref bir perdeye geldiğinde durdu ve “Buradan öteye geçmeye iznim yoktur,” dedi. Hz. Resul (s.a.v.) “Şaşırp kaldım,” dedi. “O yerlerin heybeti ve

¹ Yazmada ilk önce pâreğa yazılmış, daha sonra lerzeğa olarak düzeltilmiştir.

² “Evet, ben alemlerin rabbi olan Allah’ım.” (Kur’an-ı Kerim, 28/30)

muazzam ihtişamı karşısında aklım başımdan gitti ve bütün bedenim titremeye başladı. Tam o sırada bir rüzgar çıktı. Ağzıma hoş kokulu, süt gibi bir şey damladı; yumuşaklığı misk kıvamındaydı, tadı şekerden daha tatlı, buzdan daha soğuk ve kokusu kâfurdan daha hoştu. Onu tadınca tekrar aklım başıma geldi, kendimi sakinleştirdim. Başımı secdeye koydum ve [şu sözleri] duydum: “Ey Muhammed, vakit secde vakti değildir! Benim ben! Benden başkası değildir! Benim ben! Yüce Allah, şerefli kelamı olan Kur’an’da bundan bahsetmiştir: *innî enallāhu rabbu’l-‘ālemîn* yani “Seni besleyen, rızık veren, yaratan Yüce Allah benim, ben! Bu sözü işittim. Şükredip dua etme vakti olduğunu anlayıp ağzımı açtım ve dilimden şu [sözler] döküldü: *Tüm tahiiyeler (saygı ve selamlar), salavatlar ve iyilikler Allah’a mahsustur* diye tekrar ettim. O anda Yüce Allah’tan şöyle bir ses geldi: *Ey nebi! Allah’ın selam, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun*. İhsanda bulunarak bu sözleri söyledi. Yüce Allah üç kelime söyledi ve ben “Bundan daha büyük [nimet] bulabilir miyim?” dedim. *Selam, bizim ve salih kullarının üzerine olsun*, dedim. Yüce Allah’tan [şöyle] ses geldi: “Ey Muhammed. Benim bu ihsanlarıma, isyankar ve cefa eden ümmetlerini de ortak et!” diye söyledi. “Yüce Allah’tan ümmetlerime bir hediye alıp gideyim,” dedim ve tekrar ses geldi: “Ey Muhammed, istediğini dile, dilediğin her şey huzurumda mevcuttur” ve [o sırada] melekler, *Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed O’nun kulu ve peygamberidir*, dediler. Yüce Allah [şöyle] buyurdu: “Her kim benim varlığıma iman edip senin sünnetlerini doğru bir şekilde yerine getirirse onları bağışlayıp günahlarını affedeceğim ve senin şefaatinin o ümmetlere bahşedeceğim.”

Sonuç

Klasik sonrası Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir miraçnamenin fonetik ve morfolojik açıdan incelendiği bu çalışma, varlığı bilinen Doğu Türkçesiyle yazılmış miraçnamelerin de tanıtılması ile bu alanda yapılacak yeni araştırmalar için bir kaynak niteliği taşımaktadır. Çalışmada, söz konusu miraçname metni dil özellikleri açısından incelenmiş; özellikle ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı bakımından diğer klasik dönem eserlerinden farklılaşan ve dikkat çeken unsurlar tespit edilmiştir. Metnin genel dil özellikleri Çağatay Türkçesinin klasik dönem özelliklerini büyük oranda devam ettirirken görülen bazı farklılıklar dönemin dil durumu hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca metindeki dinî terimlerin kullanım biçimleri hem dil hem de inanç dünyası arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu inceleme, miraçnamelerin sadece dinî-tasavvufi içerikli bir metin olmadığını; aynı zamanda Türk dili tarihi açısından da önemli bir belge olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Türkçe miraçnameler, yalnızca Hz. Muhammed’in Miraç mucizesini anlatan metinler olmakla kalmayıp Türk dilinin tarihi gelişim sürecini, edebî seyrini ve kültürel dünyasını yansıtan çok katmanlı kaynaklardır. Bu metinler aracılığıyla bir yandan dönemin dil özellikleri, kelime hazinesi, anlatım biçimleri, yazı dili ve yazı diline mahalli unsurların tesiri hakkında bilgi edinilirken; diğer yandan halkın inanç dünyası, değer yargıları, metafizik anlayışı ve dinî-tasavvufi kültürle kurduğu ilişki de gözlemlenebilmektedir. Türkçe olarak kaleme alınmış bu eserler, İslami ilimlerin halk arasında benimsenmesinde ve yayılmasında önemli rol oynamış; sözlü kültür ile yazılı gelenek arasında köprü kurarak Türk edebiyatının dinî-tasavvufi damarının şekillenmesine katkı sunmuştur. Bu yönüyle miraçnameler, hem dil tarihi açısından hem edebî gelenek açısından hem de kültür tarihi açısından önemli kaynak niteliğindedir.

Bu çalışmada tanıtılan ve üzerinde yeterince çalışma yapılmamış olan Çağatay Türkçesiyle yazılmış bazı miraçname nüshalarının, ileride gerçekleştirilecek bilimsel

araştırmalara önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir. Bu nüshaların karşılaştırmalı olarak incelenmesi hem metinler arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasını sağlayacak hem de Doğu Türkçesinin tarihi gelişim çizgisine dair daha kapsamlı değerlendirmelere imkân tanıyacaktır. Aynı zamanda bu metinlerin içerik, dil ve üslup bakımından birbirleriyle olan ilişkilerinin belirlenmesi, miraçname geleneğinin Doğu Türkçesi sahasındaki seyri açısından da aydınlatıcı olacaktır. Dolayısıyla bu eserler, yalnızca bireysel metinler olarak değil, dilsel ve kültürel süreklilik açısından da birlikte ele alınması gereken değerli kaynaklardır.

Kaynakça

Akar, M. (1987). *Türk edebiyatında manzum mi'râc-nâmeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bloch, E. (1932). *Bibliothèque nationale catalogue manuscrits Turcs I*. Bibliothèque Nationale.

Courteille, A. P. (1882). *Mirâdj-Nâmeh / publié pour la première fois d'après le manuscrit ouïgour de la Bibliothèque Nationale*. Ernest Leroux.

Gruber, Ch. J. (2008). *The Timurid "Book of ascension" (mir'ajnama): A study of text and image in a pan-asian context*. Patrimoine.

İz, F. (1938). *Miraç-nâme* [Yayımlanmamış lisans bitirme tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Kara, M. (1998). Mîrâc mirâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un vakfiyesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (7), 25-40.

Mert, A. (2023). *Uygur harfli mi'râc-nâme*. Palet Yayınları.

Mirac-ı Mustafa. (2025). Erişim tarihi: 18 Mart 2025, <https://tudokk.mtak.hu/index.php?a=get&id=349562&pattern=&t=Ms%20T%C3%B6r%C3%B6k%20F.70%20%2F%20Mirac-i%20Mustafa>

Mî'râcnâme. (2025). Erişim tarihi: 11 Mart 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/240778>

Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe sözlük*. Dağarcık Yayınları.

Nehcül'-Feradis. (2019). Erişim tarihi: 18 Mart 2025, <https://www.christies.com/en/lot/lot-6229666>

Özbek Dili, Edebiyatı ve Folkloru Enstitüsü (2020). *Özbek tilining izahlı lugati* (Cilt I-V). Özbekistan Neşriyatı.

Scherberger, M. (2003). *Das mi'râgname: die himmel- und höllenfahrt des propheten Muhammad in der osttürkischen überlieferung*. Ergon.

Sertkaya, O. F. (1968). *Mi'rac-name* [Yayımlanmamış lisans bitirme tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Thackston, W. (1994). The Paris mi'râcnâme. *Journal of Turkish Studies*, 18, 263-299.

Turdiev, J. (2025). *Türkiy tildagi mi'racnameler*. İldem Yayınları.

Uzun, M. (2005). Mi'râciyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (30. Cilt, ss. 135-140) içinde. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ek: Tıpkıbasım

دیدار و رفتن کو و مردم جای نماز نگیده و جای نماز
سبزه زدن کنه چه مردار دیدن و موندن شیر کو

54a

[illegible]

این حقیر است غرض که تو در اینجای و اینجای
 عرش نیکنه بود که دروم اینجای طبقه پادشاه
 تو دروم و عرش نیک تو بدو علی با تو را نیک الی
 پیچیدم بر سر حضرت رسول صلی الله علیه و سلم
 ایدلار و عرش نیک الی تو نیک پای بهر ایدی
 و بهر پای سیده الی تو نیک نند الی هر قدر الی
 تو نیک نند الی هر سر سده الی تو نیک
 قصه برای و هر سر سده الی تو نیک و هر ایدی
 الی تو نیک صف و هر صف الی تو نیک نخت
 و نخت و نخت چندان اول کتاب پس که دروم
 چش خندید که پادشاهی او یکم پادشاه بر سر نخت

54b-55a

یونجلیق بولایری امان رفیکلیک سیر و ده
تووی ائیرینکنا موندان اوتماکازمان یونجلیق
حضرت رسول ارم صلا الله علیه سلم ایدیلار
حیران بولوب قالدم دیدیلار اولیر لایله کیت
وصلات غمیدین بوشون اولایاریم و برجه
اعمالدم یونجلیق کله ناله ناله پاقته بره
پیدار اولور خوش بولار غمینه سوزکینه سوزکینه
یوش قیقه کجای بیکه تالین شادین تالیم قوت
دوروزین سادوقان و کافورین خوشبوهرقا
انعام نیه عقلمینه کله اوزورینه توختایم
بجده غموتوردم و لایتم حاجه دوست بجده ادریس

خونخال بود و بایر و دم جا داد و بنو محمد بن علی بن
سیا بن حسین بن اُمید بلو بلو بلو بلو بلو بلو بلو بلو
غدا کیلید که از محمد بن علی بن اُمید بلو بلو بلو بلو بلو بلو بلو
عزیم بن حسین بن علی بن اُمید بلو بلو بلو بلو بلو بلو بلو
لر و کا کیلید بود و بنو سیلید که حضرت رسول صلی الله
علیه وسلم ایدلا بن علی بن اُمید بلو بلو بلو بلو بلو بلو بلو
تیمم عرش لر و دین تو و دین تو و دین تو و دین تو و دین تو
میکند که برابر دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین
دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین
کو که برابر دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین
دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین و دین

55b-56a

[illegible]

برجایک بنور اول گشته از زین ملکوت و کانداز
مغفرت و عیب نیست شفاعت شد و اول ملک و نیک
و ملکوت برین اقبال که قدرت بر او از نیک و اوق